

☛ Wandplaat in 1910 gemaakt voor het onderwijs. De plaat toont de felle strijd om Lombok.

DE ATJEH-OORLOG EN DE LOMBOK-EXPEDITIE

De Atjeh-oorlog (1873-1903)

De Atjeh-oorlog begon als een expeditie tegen zeeroof door de sultan van Atjeh in de Straat Malakka. Maar de Nederlanders wisten bijzonder weinig van de interne situatie in Atjeh: op de kaart was het grotendeels een blinde vlek. De 3000 KNIL-militairen die 'op zoek' gingen naar de sultan, werden gedwongen tot een smadelijke terugtocht. De Nederlandse bevelhebber, generaal Köhler, sneuvelde. Daarmee was de Nederlandse eer zwaar gekrenkt. Uit Nederland werden versterkingen aangevoerd en modern materieel als kanonnen en zelfs twee mitrailleurs. Aan de tweede expeditie in 1873 namen 10.000 militairen en 3000 arbeiders deel (in die tijd telde het KNIL zo'n 30.000 man, waarvan ongeveer de helft 'inheemse' troepen). Deze troepenmacht kon wel het versterkte paleis van de sultan innemen, maar werd voortdurend bestookt met guerrilla-acties en moest zich uiteindelijk beperken tot de verdediging van een klein gebied rond de hoofdplaats Kotaradja. Het werd een geldverslindende en uitzichtloze situatie. In 1879 ondernam de gevreesde generaal Van der Heijden, bijgenaamd 'Koning Eenoog', een grote strafexpeditie in opdracht van gouverneur-generaal Van Lansberge, die hem een 'voorbeeldeloze tuchting' opdroeg. Grote delen van Atjeh werden verwoest. De inwoners werden gedood of vluchtten de bergen in. Volgens het gouvernement was de oorlog nu beëindigd. Maar dat bleek een illusie. De guerrillastrijd ging door, heviger dan ooit. De Nederlanders probeerden sommige machthebbers over te halen om bondgenoot te worden in ruil voor steun tegen hun 'concurrenten'. Ook dat mislukte, zie blz. 34.

Uiteindelijk slaagde J.B. van Heutsz, in 1898 tot militair bevelhebber en gouverneur van Atjeh benoemd, erin Atjeh met harde hand te 'pacificeren' (tot 'vrede' dwingen). Van Heutsz veranderde een deel van het logge leger in kleine, zelfstandig opererende groepjes Javaanse en Ambonese soldaten onder leiding van een Europese sergeant. In 1903 gaven de belangrijkste Atjehse leiders zich over. Maar verspreide guerrilla-acties, beantwoord met strafexpedities, bleven doorgaan tot in de Eerste Wereldoorlog.

De Lombok-expeditie (1894)

De expeditie naar Lombok was wel van begin

af aan gericht op het onder rechtstreeks koloniaal bestuur plaatsen van het eiland, dat overheerst en geregeerd werd door Balinezen. Opiumsmokkel, slavenhandel en onderdrukking van de bevolking door de Balinese vorst vormden de aanleiding voor de Lombok-expeditie.

Het begin van de expeditie was even desastreus als het begin van de Atjeh-oorlog. De 2500 KNIL-militairen lieten zich in hun kampementen overvallen door Balinezen, die bovendien modernere geweren hadden dan de KNIL-soldaten. In Nederland was de verontwaardiging groot, want de 'nationale eer' was aangetast. De KPM (blz. 37) zorgde echter voor snelle aanvoer van nieuwe troepen. Na hevige strijd, waarbij ongeveer 2000 Balinezen omkwamen, werd de Balinese vorst afgezet. Lombok kwam onder direct bestuur van het Nederlands-Indisch gouvernement. Eén van de deelnemers aan de Lombok-expeditie was de jonge luitenant Hendrik Colijn, die in de jaren '30 leider van de ARP was en minister-president zou worden. Dat oorlogsmisdaad in die tijd nog een onbekend begrip was, blijkt wel uit brieven van Colijn aan zijn vrouw en zijn ouders. Daarin meldde hij kort en bondig dat hij negen meestrijdende vrouwen en drie kinderen bij hun overgave door zijn Ambonese soldaten had laten doden: 'Het was onaangenaam werk, maar 't kon niet anders. De soldaten regen ze met genot aan hun bajonetten.'

☛ Het 'pacificeren' van Atjeh hield onder andere het uitmoorden van de kampong Kotareh op 7 juni 1904 in. Alleen een kind heeft de slachting overleefd. De donkere figuur met zonnehoed linksboven is majoor Van Daalen. Nederlandse militairen poseren trots op deze foto van H.M. Neeb.

→ Tot de scheepvaartlijnen die naar Nederlands-Indië voeren, behoorde sinds 1875 de Koninklijke Nederlandsche Postvaart. Het affiche toont dat er luxueus tussen Nederland en zijn kolonie heen en weer gereisd kon worden.

tuurstelsel. De Suikerwet bepaalde dat het gouvernement alleen nog voor de aanplant van suikerriet zorgde. Particuliere fabrikanten moesten de rest van de suikerproductie op zich nemen. Als gevolg van deze wet was in 1891 de suikercultuur geheel in particuliere handen.

In 1870 werd de Agrarische wet ingevoerd:

- nog niet bebouwd land (de 'woeste gronden') kon voor 75 jaar aan particulieren in erfpacht worden gegeven.
 - Javanen konden de door hen gebruikte dorpsgronden in eigendom krijgen en onder toezicht van het bestuur verhuren aan Europeanen.
- Deze wet maakte Europees particulier ondernemerschap in de landbouw mogelijk.

Als gevolg van de Agrarische wet werden op Java en in de Buitengewesten door Europese ondernemers steeds meer particuliere bedrijven opgezet.

Met name op Sumatra werden Nederlandse – en later ook andere Europese en Amerikaanse – plantages (landbouwondernemingen) gevestigd. Op Sumatra begon men met de teelt van tabak, later gevolgd door andere producten, zoals koffie en rubber. Befaamd werd de tabak uit Deli (Sumatra): aan het Deli-dekblad voor sigaren kon geen ander tippen.

Inheemse boeren gaan voor de wereldmarkt produceren

Aan de ontwikkeling van de landbouw werd niet alleen bijgedragen door Europeanen met grote landbouwondernemingen. Inheemse boeren op Sumatra, Borneo (nieuwe benaming: Kalimantan) en Celebes (nieuwe benaming: Sulawesi) ontdekten dat de export van landbouwproducten hoge winsten opleverde. Zij begonnen aan kleinschalige productie van onder meer rubber (sap uit rubberbomen) en kopra (kokosnoten). Met name in rubber kwam de inheemse productie tot grote bloei.

Chinese tussenhandelaren verbonden de inheemse producent met de wereldmarkt. Zij verspreidden informatie over prijzen en plantmethoden, leverden krediet, kochten de producten en verkochten importgoederen. In de havensteden deden Europese handelshuizen goede zaken met de tussenhandelaren.

Betere verbindingen

Vanaf 1876 werden in Indonesië telegraaflijnen aangelegd. De Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM) zorgde vanaf 1891, met stoomschepen, voor een uitdijend netwerk van scheepvaartverbindingen in de archipel.

De overheid ondersteunde de uitbreiding van de KPM, omdat de KPM zorgde voor snel troepentransport bij militair ingrijpen en voor geregelde lijndiensten voor vervoer van mensen en producten tussen verschillende delen van de archipel. Ook de verst afgelegene gebieden werden nu ontsloten.

Inloed op de Nederlandse economie

De groeiende economische activiteit in Indonesië had ook invloed op de Nederlandse economie:

- Aan het einde van de 19de eeuw exploiteerden Nederlandse bedrijven op afstand bezittingen in Indonesië en verschaften kredieten aan ondernemers in Indonesië.
- In diezelfde tijd groeiden industrieën in Nederland die afhankelijk waren van de grondstoffen uit Indonesië. Daartoe behoorden de raffinagebedrijven van suiker in Amsterdam en de tabaksindustrie (sigarenfabrieken) in Brabant.
- De textielindustrie die in Twente was ontstaan, kon zijn productie ('katoentjes') voor een groot deel afzetten in Indonesië.
- De scheepsbouw in Nederland bloeide op door het succes van de KPM.

